

- Anyagi segítséget kapott?
- Nem.
- A szülei?
- Nem.
- Hallott-e a pártról?
- Igen.
- Milyen párt van ma Magyarországon?
- Kommunista.
- Pontosabban?
- Nem tudom.
- Számolni jól tud?
- Tudok.
- Megéri ez a buli?
- Meg.
- Ha felesküdt volna a fegyverre, akkor mi van?
- Semmi.
- Kiközösítik, nem?
- De igen.
- Ki a legnagyobb ember ma Magyarországon?
- Kádár János.

Változó a homok. Nem is olyan nagy ideje még elfújta a szél mindenestül a búzát, a reményt, az emberi igyekezetet. Változott a táj. De a régi is öröklődött, ha egyik soron paloták, a másik soron nádfedeleles kunyhók állnak; ilyenek az emberek. A fiatalokért kár. Igazán kár. Akik megragadnak a homokban, magukra veszik a nagyszülők, szülőik batyuját, soha sem tudnak kilábolni a tegnapelőtti, hajdani nyomorúságból. Téveteg kiutat keresnek, istent csinálnak maguknak, játékszerűl, butítóul, menekülésül. Nem is sejtik, hogy éppen talán ez esett tőlük a legtávolabb. Mert, ha valaha lett volna is vagy lenne is — már ahogy ők hirdetik —, akkor is elfeledkezett volna, elfeledkezne erről a homoki világról.

(Folytatjuk.)

PAPP ZOLTÁN

SZEGEDI PILLANATOK

... Amelyek vannak, felvillannak, bevilágítják az ember életét. Egy kisváros a világ százezernyi kisvárosa közül. Ezer dologban ugyanolyan, mint amazok, de ezer másban egyszeri, utánozhatatlan és megismételhetetlen. Járjuk végig együtt utcáit, tereit, a múltat és a jelent a látvány és az érzések keltette hangulatokkal összelegyítve a tudat vegykonyhájában.

GYALOGOLNI MA IS JÓ

A Lenin körút megtorpan a tiszai hajóállomásnál. Fél nyolc. Hát innen indulok. Valaha az országjárók hajnalban keltek, száraz kenyeret, selejtalmát, sót, csipetnyi paprikát vittek az iszákban. A víz felett könnyű pára lebeg, de a Maros-torok felé tejfehér gomolygássá erősödik. Különben csend van. Valahol csak el kell kezdeni.

A Tisza-parti gimnázium tetején antennaerdő. Feszés drótok gubanca. Mintha valaki a Pithagoras-tételt akarta volna illusztrálni, de aztán belezavarodott, ezért ártért a nem euklidesi geometriára. Egy absztrakt pók hálója, fenn a magasban. Ugyan miféle + 1 jelképe lehet?...

No ez itt, a pálya szegleténél már az igazi körtöltés. Jó masszív halom, az árvíztől való félelem emelte. Háta széles, a város felőli oldala enyhén aláléjtő lanka, tömött fűpázsittal, amit csak néhol tör át a vakondtúrások szürkés földkupaca. Ellenben kifelé annál ridegebb: meredek téglalburkolat, úgy félmagasságban párkányszattal, aminek, sejtem, inkább statikai, mint díszítő jelentősége lehet. Olyan, akár egy várfal, erődítmény. Fekete-sötétzöld. Belepte a moha.

Petőfitelepet afféle sáverdő választja el a töltéstől. A múltkori vihar errefelé is pusztított. Néhány nagy fa, nekidőlve a többieknek. Kérgük már elfakult, egyiknek gyökere is kifordult a földből. Aztán ritkulni kezd az erdő, s a kis tisztásokon vékonyka fehér utak csorognak a házak felé. Az utcáknak belátni a torkába. Foghíjak, hepehupák. De ezeknek már van nevük. A többiek, beljebb és feljebb még számot viselnek. Itt is van 17., 27., 39., 47. utca. Mint New-Yorkban.

Apropó: földrajz. Hiszen e gyaloglás némi előtanulmányokat is igényel. Bizony, Szeged határát — ha hiszik, ha nem — átszeli a 20. délkör, Greenwich-től keletre, és a város alig van valamire északra az északi félgömb 46. párhuzamos körétől. E fekvési helyzet miatt nálunk, Szegedében pontosan egy óra és húsz perccel korábban delel a nap, mint — jól fogódzdanak meg! — például Londonban. Persze ez még nem lenne olyan nagy baj. Hanem... És egy kissé zavarban is vagyok, vajon nem irritáló-e elkövetkezendő kijelentéssel esetleg olyan érdekeket, amelyek nyugalma mindennél fontosabb nekünk, de... És azt se sejtem, tudják-e, vagy esetleg tőlem fogják megtudni — ez lenne nekem rosszabb —, hogy... hogy itt még Budapestnél is korábban delel a nap. Még hozzá négy perccel korábban... S ha már napfényre került e titok, azt sem ártana kideríteni, hogy jár-e ez valamilyen előnyre! — esetleg éppen fővárosunkkal szemben —, és ha igen, akkor eme előnyök mekkorák, érdemes-e vajon esetleg olyan hátrányokat vállalni értük, amelyek nemcsak kétségkívüliek, hanem igen tetemesek és már meg is vannak... Akkor viszont megfontolhatnánk: nem járnánk-e jobban, ha lemondanánk e négy perc intervallum-pluszról a fönt nevezett magyar város javára. Résztint azért, hiszen még mindig maradna egy óra tizenhat perc előnyünk Londonnal szemben, részint meg miért előznénk meg mi a nevezett várost pont ebben az egyetlen delelési dologban, amikor semmi másban nem tudjuk?...

Ez itt balról az Etelka sor. Kis családi házak, majdnem a töltés lábuzatánál. Gondozott kertecskék, ahol minden négyzetcentimétert igyekeznek kihasználni a szorgalom. Az ünneppel, sőt a neves egyházi ünneppel se törőve dolgoznak, palántákat duggatnak, ásnak, gereblyéznek, ágyásokat locsolgatnak. Inkább öregek, mint középkorúak. Némelyik ház akkora, mintha törpék laktak. Jobbról, balról egymásba érő melléképületek, vályogviskók, istállók, barakkok, fáskamrák, budik — olyan összevisszaságban, mintha a szabadságot akarnák jelképezni, amely itt önos érdekeket szemlélve csupán, zúrzavart, káoszt szült. Egyik ablakban ősz asszony könyököl. Azért unalmas lehet az élet errefelé. Fölnéz a töltésre: na végre, valaki, valami — gondolhatja. Amott sámlin üldögél egy leányzó a kiskapu előtt, combja közé nagy, piros tálat szorít, abból rak át valamit egy másik lábosba. De miért az utcán? — töprengnek. De ezt épp oly kevéssé értem, mint a kutyát, amelyik bolondként rohangász egy elhanyagolt udvar zezzugos térségein, és lánc végén nagy bádoggödört vonszol. A lánc se egy csendes valami. Hát még a vödör. Gályarabok csaphattak ilyen zajt, amikor ebéd közben néha fellázadtak. (Vajon a szomszédságot kívánják költögetni vele?)

Aztán egy utca (Lugos) nagy merészen fölkapaszkodik a töltésen, s áttörve rajta alázuhan és Gábor Áron néven bandukol tovább, behatolva Petőfitelep belsőbb mélységeibe. Emitt meg motorozni tanulnak a töltésaljban. Előbb a gyerek nyaggatja a százhuszonötös Csepelt, aztán egy meglelt korú férfi. A motor nyög, majd feldübörög. — Tudsz már? — Jobban, mint édesapám — büszkélkedik. Az öreg egyesben hagyja a motort, az asztrmásan hörög, mintha be akarna fulladni. Különben úgy ül rajta, akár származástani őse a köszörűkövön.

Tarjantelep következik. Óriások jártak errefelé. Földkupacok, lyukak, félig kész

házak, mint elhagyott tyúkretrecek. Bentebb mélyedés, tele vízzel. Az éjjeliőr kutyája fut arra a keréknyomban. Az öreg örök egymás felé bandukolnak. Innen, a magasból, nem nagyobbak egy tömzsi gyufaszáznál.

Van itt minden: deszka, sóder, kátránypapír, gázkonvektor, betongyűrű, fészec, kunyhó. Emelődaruk. Sután tébláboló golyákként a magasházak fölé vetik fejüket. Egyszer valaki szúnyoghoz hasonlította őket: szívják a föld verét. A golya talán valamivel méltóságteljesebb.

Ezek a házak már elkészültek, s lakottak. — Uram, ha ez a sok új házaz itt egyszerre rákezdí majd, figyelje meg, megreped a töltés. A töltés ép. A házak innen csendesnek, elhagyatottnak tünnek. Csak egy erkélyen hajlong — hálóingben — egy menyecske, rázza a porrongyot, de hogy a töltésen lát valakit bandukolni, visszahúzódik a függönnyel takart ajtó mögé.

A Vásárhelyi sugárút, mint egy nagy ütőér szeli át a körtöltést, hogy aztán tovább fusson-ágazzon az ország testében Algyő—Vásárhely felé. Itt már élénk a forgalom. Kipucovált maszek márkák gurulnak a betonon, egyik a városnak, a másik ki onnan. Igyekezní kell, hogy baj nélkül át lehessen jutni.

De látní szeretném már a helyet s a táblát, ahol kilencven évvel ezelőtt beszélt meglátogatni a várost a Tisza. A hely megvan, az emléktábla csakúgy. Az emlékestrófát Móra Ferenc írta, az alkalmi költemények emelkedett stílusában, amit a nevezett alkalom rendkívülisége szinte az egekig emelt. Tanulmányozás céljából lemásoltam a szöveget, amelyet megcsonkítva véstek kőbe: „Petresi töltésnél szilajon áttörve a gát / ránk e helyen szabadultak az ár hullámparipái / égi harag, mi után kisütött az égi szivárvány / Szőke Tiszánk örökös békét köte.” A helybéli ifjúság rajzokkal és feliratokkal látta el a táblát. Azt is, ezt is ama ösztön diktálta, amely szoros kapcsolatban van az emberiség fönmaradásával. A lángoló verssorok, a markáns szavak és a kissé leegyszerűsített ábrázolatok békésen megférnek egymás mellett, hirdelve mégis két ízlésgeneráció szemléletbeli különbözőségeit.

Még sokáig nem tudok szabadulni hatásától, pedig már az Őthalmi út is kikaparodott mögöttem a városból. Visszanézek, s lent az út hajlatában meglátom az egykori vámházat. Jó néhány akadt belőlük a városba vezető utak mentén. Hogy voltak, s pénzt szedtek azoktól, akik terményeikkel a városba igyekeztek, évszázadokkal ezelőtti állapotnak tünik. Pedig ha jól tudom, egészen a felszabadulásig működtek. Most magányosan áll a ház. A körülmények, amelyek szülték, időközben elhaláloztak.

Itt ágaznak a magasfeszültségű vezetékek is, kecses állványaikon. Mint az idegpályák. Tartóik szétterpesztett lábbal állnak, vállukon futtatják tovább a drótokat, amelyeket csillogó porcelánbugák babusgatnak, mielőtt továbbengednék őket áramterhükkel a város felé.

Az út hirtelen megtörik. Át kell lépdelni a síneken, huzalokon, kőcsomókon átta-poszni, mert itt a vaspályája a Vásárhely felől érkező vonatoknak. A körtöltés a síneken túl folytatódik. Közte és a Búvár-tó között szorong a Rókusi állomás, örök helyhiányra kárhoztatva. Egyik oldalról a töltés, amit a víz ellen emeltek, másikon a hullámozó víztükrök. Régi újságfolyamokat idézgetek. A megsárgult lapokon tervek: mi mindent akartak már csinálni ezzel a tóval, amely végül — maradt. Mint egy nagy könnycsepp. Bánatosan emlékeztetve bennünket mindarra, amit rosszul csináltunk, s amit aztán elfelejtettünk helyrehozni. Az idegen talán el se tudja képzelni, mennyi errefelé a tó. Kár lenne sajátos geológiai viszonyokra és képződményekre gondolni. Nagyon egyszerűen születtek. Kibányászták az agyagot, hatalmas kráterekeket vájtak a föld testébe. A többit már elvégezte az eső meg a talajvíz. Később felütötte fejét a nád, megjelentek a békák, aztán a halak. A természet se télenkedett. Jobbra lent, már-már a töltés lábánál hullámozik a Sintér-tó. Napsütéses vasárnap délelőtt, az égen bárányszárnyak. Két szárcsa úszik a tóban, farokhullámjuk ezüstös csíkot váj utánuk a víztükrön. Acélszürkén csillog a tó, az elszáradt nádcsomók a remegő tükörre vetik sárga árnyékukat. Mindenütt horgászok: a parton, a stégeken. Némelyik vízben áll, gumicsizmában. Errefelé van valahol, a vásártérnél a lovaspálya is, ahol az

ügyességi versenyeket szokták rendezni. S mintha kitalálnák a gondolatot, hirtelen lovasok tűnnek fel a tó tulsó partján. Izmos, barna testek a zöld háttér előtt, színes sapkák. Az ügetés vágtába csap át. A csapat végigszáguld a Béketelep felé vezető úton. Porfátyol lebeg mögöttük a tiszta levegőben.

Már magasan jár a nap az égen, le kell vetni az orkánt. Egyre többen jönnek, a Szabadkai út felől. Néha motorosok is, aztán családok, kiöltöztetett gyerekekkel, akik mintha tojásokon lépkednének fényes cipőikben, és olyan kétségbeesett arcot vágnak, hogy sajnálnivalók. S összefogódzott szerelmespárok. Jobbról, balról erdő. A körtöltésen túl valóságos dzsungel, hamar el lehet merülni benne, ha az emberfia nem tud már parancsolni a vágyának. Most messzire ellátni még a rügyet fakasztó fák közt, de sehol senki.

Csendesek a gyáruudvarok is. A konzervgyárnál üvegek csillognak; napfényben izzanak a vasnagyer-raktár vörös téglafalai. A textilművekre meg erről alig lehet ráismerni. Aki csak a Tolbuhin sugárútról figyelte, a villamos ablakából, most sokáig kétségek közt vergődik, vajon tényleg azt a gyárat látja-e? De a víztorony, majd a töltésre felkapaszkodó villamossín elég bizonyosság. Ez az út már a Bajai, s a házak, amelyeket az erdőn túl látunk, már a Móravárosban vannak. Ifjúsági park — mondja a tábla. Nofene, és errefelé a Sancert sejtettem. Nem láttam vagy huszonöt esztendeje, de úgy előttem van méregzöld vize, sárga, omladós partja, sok buja nádasa, mintha tegnap jártam volna arrafelé. A térképen még megvan: két szürke, satírozott tócsa, zöld mezőben.

Az út nagyobbik fele már elmaradt mögöttem. Ahogy közeledek a Szabadkai út felé, úgy szaporodnak a vonatsínek is. Az ott már a Rendező pályaudvar. Szabadka felé behemót bolgár camionok gurulnak. Később már sínek között kell menni, elfekeztedett kövek, ugyanolyan talpfák közt, olajtölcsákat kerülgetve. Ziháló tüdejű mozdonyok úgy lihegnek, mint nagy, sebesült állatok, mellettük elrozsdásodott tengelyek szépen sorba rakva, majd szénkupacok, mértani elv szerint szabványosítva, körülöttük felsöpörve, elegyengetve a talaj. Igen, ez a vasút birodalma. Várom, mikor szólnak rám, hogy elzavarjanak. De csak végigmérnek.

Mi mindent hajgálnak ki az emberek a vonatból? Leginkább söröskupakot. Meg mindenféle üvegeket. Errefelé már vesztegelni is szoktak néha a szerelvények, ha tiloslat mutat a jelző. Cigarettdobozok, levélmaradványok, jegyek. Még óvszer is. Nem is egy, dolgot adva az ember fantáziájának és kombinációs készségének.

A Mátyás-templom tornya mintha velem jönne. Úszik a földszintes házak fölött, akár egy a földtől elszakadt optikai csoda. Óregasszonyoknak kellene lenni, akkor talán nemcsak esztétikai érdekességet látnék benne. A távolabbi tornyok ugyanis nem mozognak. Két zöld ceruzavég: a rókusí templom. Zöld kalap: a városháza. Egy szürke henger: a víztorony. Néhány magas ház, megcsipkézve sziluettjével a párás, kékes-szürke hátteret. De hirtelen feldübörög mögöttem a föld, alig van idő félreállni: a pesti gyors.

A Nagyalomáson sínregeteg fogad. Majd távolabb, oldalt a Bánomkert sor házait látni, köztük egy olyat, amelynek felét leberetválta egy bombatalálat. A töltés tezején egyvonalban vagyok a második emelet ablakaival. A szobák félhomályában szétdobált ágyneműt látni, amott egy kikönyöklő asszonyt. Szolid polgári ház lett belőle. Csak az őslakók eszébe jutnak huncut gondolatok, föltekintve rá, nosztalgikusan gondolva a képmutató korra, amikor pénzért lehetett vásárolni szerelmet — de volt.

A Tisza-parti sétányon korzóznak. Gyerekkocsik, szerelmespárok, sütkérező öregek. A nyitott konyhaablakokból kicsapódik a húsleveszag. Errefelé mindig szerettek jól enni.

Mire újra a hajóállomáshoz érek, fél tizenkettő.

Szeged: négy óra. Innen — idáig!

(Folytatjuk.)